กรมอนามัย
DEPARTMENT OF HEALTH

คู่มือนักบริบาลสุขา

สำนักอนามัยสิ่งแวดล้อม กรมอนามัย

กระทรวงสาธารณสุข

ชื่อหนังสือ : คู่มือนักบริบาลสุขา
จัดทำโดย : สำนักอนามัยสิ่งแวดล้อม กรมอนามัย
กระทรวงสาธารณสุข
โทรศัพท์ 02 590 4315
แฟกซ์ 02 590 4200
จำนวนพิมพ์ : 8,500 เล่ม
สถานที่พิมพ์ : ศูนย์สื่อและสิ่งพิมพ์แก้วเจ้าจอม
มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

คำนำ

ตามที่กรมอนามัยได้รับนโยบายจากรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงสาธารณสุข ให้ดำเนินการพัฒนาส้วมสาธารณะในวัดให้ได้มาตรฐานด้านความสะอาด เพียงพอ และปลอดภัย และกำหนดเป้าหมายการพัฒนาส้วมสาธารณะในวัดได้มาตรฐานส้วมสาธารณะไทย ร้อยละ 70 ขึ้นไป เพื่อให้การขับเคลื่อนการพัฒนาส้วมสาธารณะในวัดเป็นไปตามเป้าหมาย และมีการพัฒนาส้วมสาธารณะในวัดอย่างต่อเนื่อง จึงกำหนดให้มีการส่งเสริมให้มีผู้รับผิดชอบดูแลทำความสะอาดส้วมวัด หรือ “นักบริบาลสุขา” ซึ่งเป็นผู้มีความรู้ในการจัดการส้วมสาธารณะ ได้แก่ ความสำคัญของการมีและใช้ส้วม โครงสร้างส้วม มาตรฐานส้วมสาธารณะ แนวทางทำความสะอาดส้วมที่ถูกต้อง จุดเสี่ยงที่ควรทำความสะอาดบ่อย พฤติกรรมการใช้ส้วมอย่างถูกต้อง ฯลฯ กรมอนามัยจึงได้จัดทำ คู่มือนักบริบาลสุขา เพื่อให้การดำเนินงานพัฒนาส้วมสาธารณะในวัดเป็นไปตามเป้าหมาย ส่งเสริมสุขอนามัยของผู้ใช้ส้วม และลดความเสี่ยงต่อการแพร่กระจายของเชื้อโรค ตลอดจนเป็นการสร้างภาพลักษณ์ที่ดีของประเทศ

กรมอนามัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่า **“คู่มือนักบริบาลสุขา”** เล่มนี้จะเป็นประโยชน์ต่อการปฏิบัติงานของนักบริบาลสุขา วัดทั่วประเทศ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่อไป

กรมอนามัย

สารบัญ

หน้า

ส่วนที่ 1 บทนำ 5

- นโยบายการพัฒนาส้วมสาธารณะในวัด 5
- ความสำคัญของการมีและใช้ส้วม 6
- โครงสร้างส้วม 8

ส่วนที่ 2 มาตรฐานส้วมสาธารณะไทย (HAS) 17

- เกณฑ์มาตรฐานส้วมสาธารณะระดับประเทศ (HAS) 17
- แนวทางทำความสะอาดส้วมที่ถูกต้อง 25
- พฤติกรรมการใช้ส้วมอย่างถูกต้อง 35
- แนวทางการกำจัดสิ่งปฏิกูล 36

ส่วนที่ 3 ระบบการประเมินส้วมสาธารณะในวัด 37

- ขั้นตอนการลงทะเบียน 38
- ขั้นตอนการทำแบบประเมิน 40

ส่วนที่ 4 วัดที่มีการจัดการส้วมสาธารณะดีเด่น 43

- เกณฑ์การประเมินวัดที่มีการจัดการส้วมสาธารณะดีเด่น 43
- แบบรายงานวัดที่มีการจัดการส้วมสาธารณะดีเด่น 45

ส่วนที่ 1 บทนำ
นโยบายการพัฒนาส้วมสาธารณะในวัด

ประกาศนโยบายกระทรวงสาธารณสุข
เรื่อง การพัฒนาส้วมสาธารณะในวัด ตามเกณฑ์มาตรฐานส้วมสาธารณะไทย
(Health Accessibility and Safety : HAS)

กระทรวงสาธารณสุขตระหนักถึงความสำคัญในการส่งเสริมให้ "วัด" ซึ่งเป็นศูนย์กลางของชุมชน เป็นสถานที่สำคัญในการพัฒนาคุณภาพชีวิต จากหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา การประกอบกิจกรรมทางศาสนา และเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณีอันดีงามของประชาชนและนักท่องเที่ยว ทั้งภายในประเทศและชาวต่างชาติ ภายใต้แผนขับเคลื่อนนโยบายมุ่งเน้นของกระทรวงสาธารณสุขในหัวข้อ สุขภาพดีวิถีใหม่ แผนยุทธศาสตร์การขับเคลื่อนวัดส่งเสริมสุขภาพ และแผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติประเด็นการท่องเที่ยว เห็นควรพัฒนาปรับปรุงส้วมสาธารณะภายในวัดให้สะอาด เพียงพอ และปลอดภัย ตามเกณฑ์มาตรฐานส้วมสาธารณะไทย (Health Accessibility and Safety : HAS) และส่งเสริมให้มีผู้รับผิดชอบดูแลทำความสะอาดส้วมวัด หรือนักบริบาลสุขา ตลอดจนส่งเสริมพฤติกรรมการใช้ส้วมที่ถูกต้องของผู้ใช้บริการห้องส้วมภายในวัด เพื่อสุขอนามัยของผู้ใช้และลดความเสี่ยงต่อการแพร่กระจายของเชื้อโรค ตลอดจนเป็นการสร้างภาพลักษณ์ที่ดีของประเทศ จึงขอให้มีการดำเนินงานพัฒนาส้วมสาธารณะในวัด ดังนี้

๑. ให้สำนักงานสาธารณสุขจังหวัด สำนักงานสาธารณสุขอำเภอ และโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล มีการประกาศนโยบายส่งเสริมการพัฒนาส้วมสาธารณะในวัดในพื้นที่รับผิดชอบ และกำหนดเป้าหมายการพัฒนาส้วมวัดได้มาตรฐานตามเกณฑ์มาตรฐานส้วมสาธารณะไทย ร้อยละ ๗๐ ขึ้นไป

๒. ให้สำนักงานสาธารณสุขจังหวัด ประสานงานกับสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด เพื่อส่งเสริม สนับสนุนให้วัดมีการพัฒนา ปรับปรุงส้วมสาธารณะในวัดให้สะอาด เพียงพอ และปลอดภัย ตามเกณฑ์มาตรฐานส้วมสาธารณะไทย (Health Accessibility and Safety : HAS) และส่งเสริมให้มีนักบริบาลสุขา เพื่อดูแลทำความสะอาดส้วมวัด

๓. ให้สำนักงานสาธารณสุขจังหวัด สำนักงานสาธารณสุขอำเภอ และโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล ส่งเสริม สนับสนุนให้วัดประเมินส้วมสาธารณะในวัดตามเกณฑ์มาตรฐานส้วมสาธารณะไทย ในระบบการรายงานตามรูปแบบที่กรมอนามัยกำหนด

๔. ให้สำนักงานสาธารณสุขจังหวัด สำนักงานสาธารณสุขอำเภอ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล หรือรูปแบบคณะทำงานพัฒนาส้วมสาธารณะของจังหวัด คัดเลือกวัดที่มีการจัดการส้วมสาธารณะดีเด่น (ซึ่งมีองค์ประกอบของการพัฒนาส้วมได้ตามเกณฑ์มาตรฐานส้วมสาธารณะไทยและการสร้างนักบริบาลสุขา) อย่างน้อยอำเภอละ ๑ แห่ง เพื่อเป็นต้นแบบการพัฒนาส้วมสาธารณะในวัด

๕. กรมอนามัยสนับสนุนการดำเนินงาน เผยแพร่องค์ความรู้ วิชาการที่เกี่ยวข้อง และการประกาศเกียรติคุณในการพัฒนาส้วมสาธารณะในภาพรวมของประเทศ

ประกาศ ณ วันที่ ๔ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๖๕

(นายสาธิต ปิตุเตชะ)
รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงสาธารณสุข ปฏิบัติราชการแทน
รัฐมนตรีว่าการกระทรวงสาธารณสุข

ความสำคัญของการมีและใช้ส้วม

ส้วม หมายถึง สถานที่ที่จัดไว้สำหรับขับถ่ายอุจจาระหรือปัสสาวะ และให้หมายความรวมถึงระบบรองรับสิ่งปฏิกูล

ส้วมสาธารณะ หมายถึง ส้วมที่จัดไว้เพื่อให้บริการเป็นการทั่วไปในสถานที่ต่าง ๆ ทั้งกรณีที่มีการจัดเก็บค่าบริการและไม่จัดเก็บค่าบริการ และให้หมายความรวมถึงส้วมที่จัดไว้เพื่อให้บริการภายในหน่วยงานของรัฐ หรือหน่วยงานของเอกชน

ความสำคัญของส้วม

1. ส้วมเป็นที่เก็บกักอุจจาระและปัสสาวะ การจัดการส้วมที่ถูกต้อง จะป้องกันการแพร่กระจายของเชื้อโรค
2. แสดงถึงมาตรฐานความเป็นอยู่ของประชาชนในการเข้าถึงความจำเป็นขั้นพื้นฐาน
3. แสดงความศิวิไลซ์ ภาพลักษณ์อันดีงามขององค์กรและประเทศ

ความเสี่ยงต่อสุขภาพจากการใช้ส้วม

1. ความเสี่ยงจากการสัมผัสและได้รับเชื้อโรค ความเสี่ยงที่เกิดขึ้นอาจเกิดจากการสัมผัสอุปกรณ์ หรือสุขภัณฑ์และสิ่งอำนวยความสะดวกภายในห้องส้วม เช่น
   - โรคติดต่อทางการสัมผัสโดยตรง ได้แก่ โรคตาแดง โรคเชื้อรา แผลอักเสบที่ผิวหนัง
   - โรคระบบทางเดินหายใจ ได้แก่ โรคหวัด วัณโรค ไข้หวัดใหญ่ โรคหัดเยอรมัน และ COVID-19
   - โรคระบบทางเดินปัสสาวะหรือโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ ได้แก่ โรคซิฟิลิส โรคหนองใน

2. ความเสี่ยงจากอุบัติเหตุ ที่เกิดจากการใช้ส้วมไม่ถูกต้อง เช่น การขึ้นไปนั่งบนชักโครกทำให้ตกลงมา ซึ่งก่อให้เกิดการบาดเจ็บ ลื่นล้ม เป็นต้น

(การบาดเจ็บจากการขึ้นไปเหยียบโถส้วมนั่งราบ)

(การลื่นล้มในห้องส้วม)

โครงสร้างส้วม

1. องค์ประกอบที่สำคัญของส้วม

1.1 หัวส้วม ทำหน้าที่เป็นช่องรับอุจจาระและปัสสาวะก่อนลงสู่บ่อ (ถัง) เก็บกัก หัวส้วมประกอบด้วย 2 ส่วนที่สำคัญ คือ โถส้วม (Bowl) และคอห่าน รูปทรงของโถส้วมที่เหมาะสมต้องสามารถรองรับได้ทั้งอุจจาระและปัสสาวะและจะต้องทำความสะอาดง่าย คอห่านมีหน้าที่ปกปิดช่องถ่ายไม่ให้แมลงและพาหะนำโรคลงไปในบ่อเก็บกักอุจจาระและทำหน้าที่ป้องกันกลิ่นจากบ่อเก็บกักด้วย ระบบปกปิดของคอห่านใช้ระบบน้ำหล่อ (water seal) หัวส้วมที่นิยมใช้ในปัจจุบันมี 2 ชนิด คือ หัวส้วมแบบนั่งยองและแบบนั่งราบ

ส้วมนั่งยอง

ส้วมนั่งราบ

1.2 ระบบเก็บและบำบัดอุจจาระ ระบบที่มีใช้อยู่ในประเทศไทยปัจจุบันมี 2 แบบ คือ ระบบบ่อเกรอะบ่อซึม และระบบบำบัดแบบติดกับที่

- **ระบบบ่อเกรอะบ่อซึม** บ่อเกรอะมีหน้าที่ในการเก็บกักอุจจาระและทำให้เกิดการหมักหมมย่อยสลายโดยระบบไม่ใช้อากาศ กากอุจจาระที่ย่อยแล้วจะตกตะกอนอยู่ที่ก้นบ่อ รูปทรงของบ่ออาจเป็นทรงกระบอกหรือสี่เหลี่ยมก็ได้ แต่ความลึกของบ่อไม่ควรเกิน 3 เมตร เพราะจะทำให้อุจจาระถูกย่อยโดยจุลินทรีย์ได้ยาก ระดับของดินที่ยอมให้มีการซึมควรจะอยู่ลึกจากผิวดินไม่น้อยกว่า 1 เมตร เพื่อมิให้เชื้อโรคที่อาจมีการปนเปื้อนถึงผิวดินได้ และสถานที่ทำบ่อซึมควรคำนึงถึงระยะห่างจากแหล่งน้ำดื่มน้ำใช้อย่างน้อย 30 เมตร เพื่อป้องกันการปนเปื้อนต่อน้ำผิวดินและน้ำใต้ดิน
- **ระบบบำบัดแบบติดกับที่ (On-site Treatment)** เป็นระบบที่มีการบำบัดน้ำจากสิ่งปฏิกูลที่แหล่งกำเนิดให้ได้มาตรฐานก่อนปล่อยออกสู่แหล่งน้ำสาธารณะ

1.3 ท่อระบายอากาศ เพื่อใช้ระบายก๊าซที่เกิดขึ้นจากการย่อยสลายในบ่อเก็บกักอุจจาระและยังช่วยระบายอากาศเพื่อลดความดันของอากาศขณะราดน้ำชำระที่โถส้วมด้วย จุดสำคัญที่ควรมีการต่อท่อระบายอากาศคือ ฐานวางหัวส้วมและบ่อเก็บกักอุจจาระ

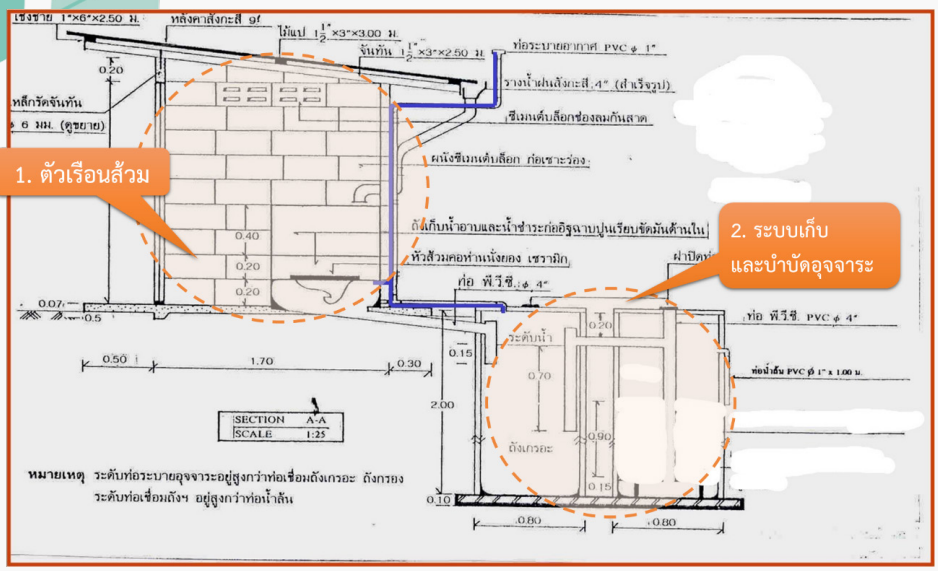

องค์ประกอบของส้วม

2. ลักษณะของส้วมที่ถูกหลักสุขาภิบาล

2.1 ตัวเรือนส้วม ความสำคัญของตัวเรือนส้วมอยู่ที่การสามารถปกปิดไม่ให้ผู้อื่นมองเห็นผู้ถ่ายทั้งยังเป็นส่วนป้องกันแสงแดด ลมและฝน ส้วมที่ดีต้องมีความสะดวกสบายในการใช้และไม่เป็นที่หมักหมมของเชื้อโรค ตัวเรือนส้วมที่ดีต้องมีลักษณะดังนี้

1. สร้างด้วยวัสดุแข็งแรง ทนทาน และทำความสะอาดง่าย มีระบบการขับเคลื่อนอุจจาระและปัสสาวะลงสู่ที่เก็บกักที่ป้องกันสัตว์และแมลงซึ่งเป็นพาหะนำโรคได้และไม่มีกลิ่นเหม็นหรือก่อความเดือดร้อนรำคาญต่อผู้ใช้รวมทั้งผู้อยู่ในบริเวณใกล้เคียง และต้องไม่ซึมหรือปนเปื้อนแหล่งน้ำธรรมชาติและน้ำใต้ดิน ที่สำคัญควรเลือกใช้สุขภัณฑ์ กระเบื้องปูพื้นและผนังเป็นวัสดุไม่ดูดซับน้ำ ผิวเรียบ ทำให้ไม่เป็นแหล่งหมักหมมของเชื้อโรคและมีกลิ่นเหม็น

2. ห้องส้วมต้องมีขนาดพื้นที่ภายในไม่น้อยกว่า 0.9 ตารางเมตร ต่อหนึ่งที่นั่งและต้องมีความกว้างภายในไม่น้อยกว่า 0.9 เมตร ถ้าเป็นห้องอาบน้ำด้วยต้องมีพื้นที่ภายในไม่น้อยกว่า 1.50 ตารางเมตร

3. ระยะดิ่งระหว่างพื้นถึงส่วนต่ำสุดของคานหรือเพดานหรือสิ่งอื่นที่ติดกับคานหรือเพดานไม่น้อยกว่า 2.00 เมตร ทั้งที่มีและไม่มีระบบปรับอากาศ

4. ต้องมีช่องระบายอากาศไม่น้อยกว่าร้อยละสิบของพื้นที่ห้อง หรือมีพัดลมระบายอากาศ ผนังกั้นห้องส้วมควรติดตั้งให้มีช่องว่างด้านบนและด้านล่าง

5. มีแสงสว่างไม่น้อยกว่า 100 ลักซ์ หรือสว่างพอมองเห็นลายมือได้ชัดเจน เพื่อป้องกันอุบัติเหตุขณะใช้ส้วม การใช้หลังคาโปร่งแสงเพื่อรับแสงจากธรรมชาติจะช่วยประหยัดพลังงาน และถ้าเลือกใช้วิธีนี้ช่องรับแสงต้องไม่ตรงกับอ่างเก็บน้ำและพื้นห้องส้วมต้องแห้งเกือบตลอดเวลา เพราะไม่เช่นนั้นจะเกิดตะไคร่น้ำทั้งที่อ่างเก็บน้ำและพื้นห้องส้วม

6. พื้นที่ห้องส้วมต้องมีความลาดเอียงไม่น้อยกว่า 1:100 และมีจุดระบายน้ำทิ้งอยู่ในตำแหน่งต่ำสุดของพื้นห้อง จุดระบายน้ำทิ้งควรติดตั้งที่ดักกลิ่นย้อนและดักขยะด้วยเพื่อป้องกันไม่ให้ห้องส้วมมีกลิ่นเหม็นและท่ออุดตัน

7. จัดให้มีน้ำสะอาดหรือกระดาษชำระสำหรับชำระล้างให้เพียงพอสำหรับห้องส้วมทุกห้อง

8. ควรจัดให้มีโถปัสสาวะและอ่างล้างมือเป็นส่วนหนึ่งของส้วมด้วยและอ่างล้างมือต้องมีระบบดักกลิ่นและดักขยะด้วย

2.2 ระบบเก็บกักและบำบัด ต้องมีลักษณะดังนี้

1. เป็นระบบที่มีการขับเคลื่อนอุจจาระ ปัสสาวะ จากโถลงสู่ที่เก็บกักที่แยกเป็นระบบถังเกรอะและถังซึมหรือระบบบำบัดอื่น โดยสามารถป้องกันสัตว์และแมลงพาหะนำโรคได้และไม่ปนเปื้อนแหล่งน้ำธรรมชาติหรือน้ำใต้ดิน

2. มีท่อระบายอุจจาระจากฐานส้วมลงถังเก็บกัก ซึ่งต้องมีขนาดเส้นผ่านศูนย์กลางไม่น้อยกว่า 10 เซนติเมตร มีความลาดเอียงไม่น้อยกว่า 1:100 เพื่อให้ท่อมีขนาดใหญ่และมีความลาดเอียงมากพอให้สิ่งปฏิกูลเคลื่อนลงสู่ถังเก็บกักได้สะดวกและลดการอุดตัน

3. มีท่อระบายก๊าซ มีขนาดเส้นผ่านศูนย์กลางไม่น้อยกว่า 2.50 เซนติเมตร ติดตั้งที่ฐานของหัวส้วมหรือจุดใกล้เคียง ปลายท่อระบายอากาศควรอยู่เหนือหลังคาส้วมหรือสูงจนกลิ่นเหม็นของก๊าซไม่รบกวนผู้อื่น ทั้งนี้เพราะสิ่งปฏิกูลในถังเก็บกักจะเกิดการย่อยสลายตลอดเวลาทำให้เกิดก๊าซหลายชนิด ทั้งก๊าซที่ติดไฟและก๊าซที่เกิดกลิ่นเหม็น เช่น ก๊าซมีเทน (CH_4) ก๊าซไฮโดรเจนซัลไฟด์ (H_2S) ก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ (CO_2) ดังนั้นการติดตั้งท่อระบายก๊าซจะช่วยให้ประหยัดน้ำราดส้วม ป้องกันกลิ่นเหม็นและป้องกันอันตรายจากการสะสมของก๊าซมีเทนที่ติดไฟด้วย

4. ถังเก็บกักและบำบัด จะต้องมีช่องเปิดสำหรับรถสูบสิ่งปฏิกูลเมื่อส้วมเต็ม โดยขนาดช่องเปิดต้องมีเส้นผ่านศูนย์กลางอย่างน้อย 10 เซนติเมตร (4 นิ้ว) ทั้งนี้ เพื่อให้หัวท่อสูบและท่อสูบสามารถสูบสิ่งปฏิกูลได้โดยสะดวก (ขนาดปกติของหัวส้วมและท่อสูบสิ่งปฏิกูลมีเส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 7.5 เซนติเมตร (3 นิ้ว)

5. ถ้าเป็นส้วมนั่งยอง ให้ที่วางเท้าของโถส้วมสูงกว่าพื้นห้องส้วมไม่เกิน 5 เซนติเมตร ในกรณีที่มีความจำเป็นที่โถส้วมสูงกว่าพื้นห้องเกิน 5 เซนติเมตร ให้มีพื้นที่ด้านข้างอย่างเพียงพอ

3. ปัญหาที่พบบ่อยและแนวทางแก้ไข

3.1 ส้วมเต็มเร็ว ควรตรวจสอบว่าการราดน้ำไม่ลงเนื่องจากบ่อเกรอะมีน้ำโสโครกเต็ม ไม่ใช่เพราะการอุดตันเพื่อจะได้แก้ไขได้ถูกจุด โดยการเปิดบ่อเกรอะดู ถ้ามีปริมาณน้ำในบ่อเกรอะสูงแสดงว่าส้วมเต็มแล้ว แก้ไขโดยสูบน้ำในบ่อเกรอะออกให้หมด เมื่อใช้ไปได้ระยะหนึ่งส้วมก็เต็มอีก แสดงว่าส้วมเต็มเร็วสาเหตุเกิดจากระบบการซึมได้ไม่ดี แนวทางแก้ไขอาจทำได้โดยวิธีใดวิธีหนึ่ง ดังนี้

1. วิธีแก้ไขปัญหาที่ประหยัดที่สุด โดยการใช้บ่อซึมที่มีอยู่เป็นบ่อกระจายน้ำแล้วต่อท่อทำเป็นร่องซึม

2. หรืออาจแก้ไขโดยการปรับปรุงบ่อซึมที่มีอยู่ให้เป็นถังกรองไร้อากาศ (Anaerobic Filter) ซึ่งใช้หินขนาดเส้นผ่านศูนย์กลาง 2.5-5.0 เซนติเมตร มีความหนาของชั้นหินอย่างน้อย 90 เซนติเมตร

3. ถ้าจำเป็นต้องสร้างระบบบ่อเกรอะ บ่อซึม ในที่ลุ่มมีน้ำใต้ดินค่อนข้างสูงจะต้องแก้ไขระบบบ่อเกรอะบ่อซึมทั้งระบบให้สูงขึ้นให้ด้านบนของถังสูงขึ้นเหนือพื้นดินประมาณ 10-20 เซนติเมตร นั่นคือให้ระดับน้ำภายในบ่อเกรอะสูงกว่าระดับน้ำใต้ดินสูงสุด ข้อควรระวังคือโถส้วมต้องสูงกว่าระดับบ่อเกรอะ บ่อซึมอย่างน้อย 30 เซนติเมตร

3.2 ส้วมราดน้ำไม่ค่อยลง มีหลายสาเหตุ อาจเป็นสาเหตุใดสาเหตุหนึ่ง ดังนี้

1. เกิดการอุดตันที่คอห่าน หรือท่อต่อระหว่างโถส้วมกับถังเกรอะ เนื่องจากผู้มาใช้บริการใช้ส้วมไม่ถูกวิธี เช่น ทิ้งผ้าอนามัย กระดาษที่ไม่เปื่อยง่าย ฯลฯ ลงในโถส้วม สิ่งเหล่านี้เมื่อโดนน้ำจะทำให้เกิดการอุดตัน แก้ไขโดยเอาลวดเกี่ยวสิ่งอุดตันที่คอห่านออก แต่สิ่งสำคัญที่จะต้องทำก่อนสิ่งอื่นก็คือการให้สุขศึกษากับผู้ใช้บริการเรื่องการใช้ส้วม เช่น ติดสติ๊กเกอร์แนะนำไว้ในห้องส้วมและเตรียมถังสำหรับทิ้งผ้าอนามัยโดยเฉพาะซึ่งเป็นการป้องกันแต่ต้นเหตุ

2. การติดตั้งท่อระบายอากาศ ถ้าไม่มีการติดตั้งหรือติดตั้งไม่ถูกต้อง จะทำให้ราดน้ำไม่ค่อยลงและส้วมมีกลิ่นเหม็น ทั้งนี้เป็นเพราะการย่อยสลายอุจจาระภายในบ่อเกรอะทำให้เกิดการสะสมของก๊าซในบ่อเกรอะและท่อระบายสิ่งขับถ่าย เมื่อก๊าซเหล่านี้ไปแทนที่ในท่อแล้วจะเกิดแรงดันที่โถส้วม ทำให้ราดน้ำไม่ค่อยลงและส้วมมีกลิ่นเหม็น แก้ไขโดยติดตั้งท่อระบายอากาศที่โถส้วมและที่บ่อเกรอะหรือระบบบำบัดแบบติดกับที่

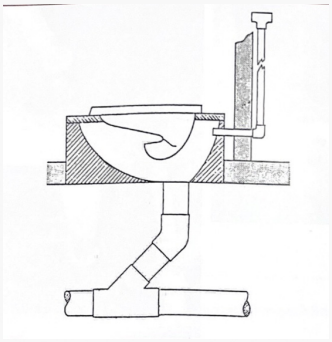

ภาพ การติดตั้งท่อระบายอากาศ
ที่โถส้วมต้องตั้งบนฐานที่ตั้ง

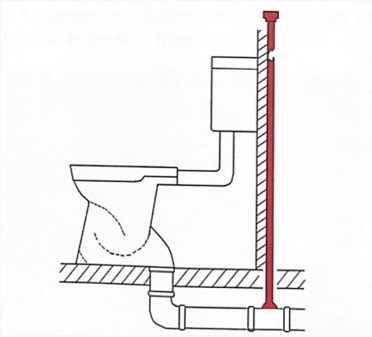

ภาพ การติดตั้งท่อระบายอากาศที่โถส้วมต่อตรงกับท่อระบายสิ่งปฏิกูล

3. อีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ราดน้ำไม่สะดวก คือการวางท่อระบายสิ่งขับถ่ายมีความลาดเอียงไม่พอ ควรวางท่อให้มีความลาดเอียงไปสู่บ่อเกรอะไม่น้อยกว่า 1:100 และท่อควรมีเส้นผ่านศูนย์กลางไม่น้อยกว่า 10 เซนติเมตร (4 นิ้ว)

4. การที่ส้วมราดน้ำไม่ลงอาจเป็นเพราะมีฝ้าและตะกอนในบ่อเกรอะมากเนื่องมาจากการใช้งานมานานปี จึงต้องทำการดูดหรือจ้างรถขนถ่ายอุจจาระของเทศบาลมาดูดออกไป

3.3 กลิ่นเหม็นรบกวน อาจเกิดจากสาเหตุดังนี้

1. การตั้งโถส้วมไม่ดี อาจตั้งโถส้วมเอียงทำให้มีน้ำขังที่คอห่านน้อยทำให้ก๊าซจากท่อระบายสิ่งปฏิกูลสามารถดันขึ้นมาในห้องส้วมได้ ต้องปรับโถส้วมใหม่ให้น้ำที่ขังในคอห่านอยู่ในแนวระนาบตรงซึ่งจะเป็นจุดที่มีน้ำขังในคอห่านมากที่สุด

2. อาจเกิดมีรอยแตกร้าวที่โถส้วม แท่นวางคอห่านหรือท่อระบายสิ่งขับถ่าย ทำให้มีกลิ่นเหม็นเล็ดลอดออกมา ควรเปลี่ยนวัสดุที่มีรอยแตกร้าวนั้นใหม่ สำหรับต่อตรงกับท่อระบายสิ่งปฏิกูลให้ใส่ประเก็นเชื่อมระหว่างคอห่านกับท่อระบายป้องกันกลิ่นเล็ดลอดออกมา

ภาพ แสดงตัวอย่างการติดตั้งประเก็นป้องกันการรั่วของกลิ่นจากท่อรับสิ่งปฏิกูล

3. อาจเกิดจากไม่มีการติดตั้งท่อระบายอากาศ ในการติดตั้งท่อระบายอากาศที่ถูกต้องขอให้ดูข้อ 2.2 หรือส้วมอยู่ห่างจากระบบบำบัดมากเกิน 3-5 เมตร ในกรณีนี้หมายความว่าที่ระบบบำบัดมีท่อระบายอากาศแล้ว วิธีแก้ไขกลิ่นเหม็นให้ติดตั้งท่อระบายอากาศที่โถส้วมด้วย

4. ในบางกรณีกลิ่นเหม็นในห้องส้วมอาจมีสาเหตุมาจากท่อรับน้ำทิ้งที่พื้นห้องส้วมระบบดักกลิ่นชำรุดหรือไม่มีระบบดักกลิ่นที่ท่อรับน้ำทิ้งที่โถปัสสาวะ

ภาพ ระบบดักกลิ่นที่ท่อรับน้ำทิ้งที่พื้นห้องส้วมชำรุด

ส่วนที่ 2
มาตรฐานส้วมสาธารณะไทย (HAS)

เกณฑ์มาตรฐานส้วมสาธารณะระดับประเทศ (HAS)

เพื่อให้ประชาชนได้เข้าถึงส้วมสาธารณะที่สะอาด ป้องกันการแพร่กระจายของเชื้อโรคและเป็นการส่งเสริมสุขภาพ กระทรวงสาธารณสุขได้กำหนดหลักเกณฑ์ในการพัฒนาส้วมสาธารณะในประเทศไทยให้ได้มาตรฐาน โดยเน้นมาตรฐาน 3 ด้าน คือ ความสะอาด (Health) ความเพียงพอ (Accessibility) และความปลอดภัย (Safety)

1. **ความสะอาด (Health)** หมายถึง ส้วมจะต้องได้รับการดำเนินการให้ถูกหลักสุขาภิบาล (Sanitation Conditions) เช่น ห้องส้วมและสุขภัณฑ์ทั้งหมดจะต้องสะอาด ไม่มีกลิ่นเหม็น มีวัสดุ อุปกรณ์สิ่งอำนวยความสะดวกไว้บริการ เช่น น้ำสะอาด สบู่ล้างมือ กระดาษชำระ การเก็บกักหรือบำบัดสิ่งปฏิกูลถูกต้องและมีสภาพแวดล้อมสะอาดสวยงาม ซึ่งจะส่งผลต่อร่างกายและจิตใจของผู้ใช้บริการ

2. **ความเพียงพอ (Accessibility)** หมายถึง ต้องมีส้วมให้เพียงพอแก่ความต้องการของผู้ใช้ รวมถึงผู้พิการ หรือผู้ด้อยโอกาส

3. **ความปลอดภัย (Safety)** หมายถึง ผู้ใช้บริการจะต้องปลอดภัยขณะใช้ส้วม ในด้านความปลอดภัยทั้งต่อชีวิตและทรัพย์สิน เช่น สถานที่ตั้งส้วมไม่เปลี่ยว ห้องส้วมแยกชาย-หญิง มีแสงสว่างเพียงพอ เป็นต้น

เกณฑ์มาตรฐานส้วมสาธารณะระดับประเทศ

เกณฑ์มาตรฐาน ข้อ 1	**พื้น ผนัง เพดาน โถส้วม ที่กดโถส้วม โถปัสสาวะ ที่กดโถปัสสาวะ สะอาด ไม่มีคราบสกปรก อยู่ในสภาพดีใช้งานได้**

คำชี้แจง	ความสะอาด หมายถึง ไม่มีฝุ่น หยากไย่ ไม่มีคราบสกปรก ให้สังเกตบริเวณซอกมุม คอห่าน ภายใน ภายนอกโถส้วม และโถปัสสาวะด้วย
เกณฑ์มาตรฐาน ข้อ 2	**น้ำใช้สะอาด เพียงพอ และไม่เป็นแหล่งเพาะพันธุ์ยุง ภาชนะเก็บกักน้ำ ขันตักน้ำ สะอาด อยู่ในสภาพดีใช้งานได้**

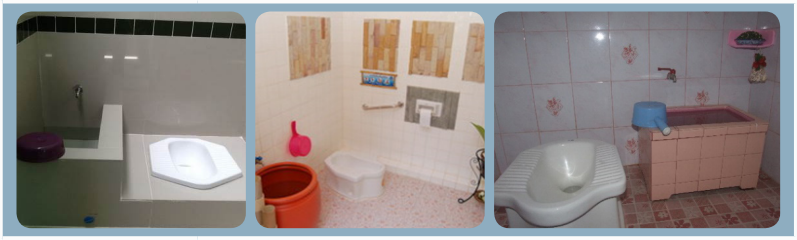

คำชี้แจง	1. น้ำสะอาด หมายถึง น้ำใส ไม่มีตะกอน (มองดูด้วยตา) 2. ไม่มีลูกน้ำยุง หมายถึง ไม่มีลูกน้ำยุงในภาชนะเก็บกักน้ำ และรวมถึงในภาชนะใส่ไม้ดอกไม้ประดับที่ตั้งอยู่ในห้องส้วม และบริเวณโดยรอบห้องส้วมด้วย

เกณฑ์มาตรฐาน ข้อ 3	**กระดาษชำระเพียงพอต่อการใช้งานตลอดเวลาที่เปิดให้บริการ (อาจจำหน่ายหรือบริการฟรี) หรือสายฉีดน้ำชำระที่สะอาด อยู่ในสภาพดี ใช้งานได้**
คำชี้แจง	1. กรณีมีกระดาษชำระ กระดาษชำระต้องอยู่ในภาชนะที่เตรียมไว้หรือที่แขวนโดยเฉพาะ 2. กรณีมีน้ำประปาเปิดได้ตลอดเวลา ควรมีสายฉีดน้ำชำระ 3. กรณีสถานที่ที่ไม่มีน้ำประปาหรือมีน้ำประปาเปิดได้บ้างบางเวลาหรือขาดแคลนน้ำ ให้พิจารณาน้ำ ภาชนะเก็บกักน้ำ ขันตักน้ำสะอาด สามารถใช้น้ำดังกล่าวทำความสะอาดร่างกายได้
เกณฑ์มาตรฐาน ข้อ 4	**อ่างล้างมือ ก๊อกน้ำ กระจก สะอาด ไม่มีคราบสกปรก อยู่ในสภาพดี และใช้งานได้**
คำชี้แจง	1. อ่างล้างมือ ก๊อกน้ำ กระจก ให้สังเกตคราบสกปรกหรือคราบสีดำ บริเวณซอก รอยต่อระหว่างโลหะกับเนื้อกระเบื้องและก๊อกน้ำด้วย 2. ท่อน้ำใช้ ท่อระบายน้ำทิ้ง และอุปกรณ์ประกอบท่อของอ่างล้างมือ ไม่แตกชำรุด รั่วซึม อยู่ในสภาพดีและใช้งานได้

เกณฑ์มาตรฐาน ข้อ 5	**สบู่ล้างมือ พร้อมให้ใช้ ตลอดเวลาที่เปิดให้บริการ**

คำชี้แจง	สบู่ล้างมือ ควรอยู่ในภาชนะใส่สบู่โดยเฉพาะ ถ้าเป็นสบู่เหลวที่กดสบู่ต้องใช้งานได้
เกณฑ์มาตรฐาน ข้อ 6	**ถังรองรับมูลฝอย สะอาด มีฝาปิด อยู่ในสภาพดี ไม่รั่วซึม ตั้งอยู่ในบริเวณอ่างล้างมือ หรือบริเวณใกล้เคียง**

คำชี้แจง	ถังรองรับมูลฝอย สะอาด มีฝาปิด และต้องไม่มีขยะมูลฝอยล้นออกมานอกถัง

เกณฑ์มาตรฐาน ข้อ 7	**มีการระบายอากาศดี และไม่มีกลิ่นเหม็น**

คำชี้แจง	1. การระบายอากาศดี หมายถึง มีช่องระบายอากาศไม่น้อยกว่าร้อยละ 10 ของพื้นที่ห้อง หรือมีเครื่องระบายอากาศ 2. ไม่มีกลิ่นเหม็น หมายถึง ไม่มีกลิ่นของอุจจาระและปัสสาวะ และต้องไม่มีกลิ่นเหม็นขณะราดน้ำหรือกดชักโครก ซึ่งเป็นกลิ่นจากท่อหรือบ่อเกรอะที่ไหลย้อนขึ้นมา โดยปกติส้วมที่มีการติดตั้งท่อระบายอากาศจากฐานตั้งส้วมและบ่อเกรอะจะไม่มีปัญหานี้
เกณฑ์มาตรฐาน ข้อ 8	**สภาพท่อระบายสิ่งปฏิกูลและถังเก็บกักไม่รั่วแตกหรือชำรุด**

คำชี้แจง	ไม่พบรอยแตกร้าวของท่อ ถังเก็บกัก และฝาปิดบ่อเก็บกักสิ่งปฏิกูล

เกณฑ์มาตรฐาน ข้อ 9	**จัดให้มีการทำความสะอาด และระบบการควบคุมตรวจตราเป็นประจำ**

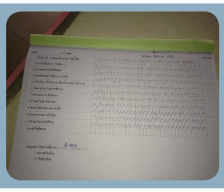

คำชี้แจง	1. จัดระบบให้มีเจ้าหน้าที่รับผิดชอบทำความสะอาดเป็นประจำทุกวัน ควรทำความสะอาดอย่างน้อยวันละ 2 ครั้ง 2. จัดระบบให้มีเจ้าหน้าที่ควบคุมตรวจตราเพื่อให้การทำความสะอาดห้องส้วมให้สะอาดอยู่เสมอ
เกณฑ์มาตรฐาน ข้อ 10	**จัดให้มีส้วมนั่งราบอย่างน้อยหนึ่งที่**

คำชี้แจง	ส้วมนั่งราบ จะเป็นแบบชักโครกหรือราดน้ำก็ได้
เกณฑ์มาตรฐาน ข้อ 11	**ส้วมสาธารณะพร้อมใช้งานตลอดเวลาที่เปิดให้บริการ**

คำชี้แจง	-

เกณฑ์มาตรฐาน ข้อ 12	บริเวณที่ตั้งส้วมต้องไม่อยู่ที่ลับตา/เปลี่ยว

คำชี้แจง	-
เกณฑ์มาตรฐาน ข้อ 13	กรณีที่มีห้องส้วมตั้งแต่ 2 ห้องขึ้นไป ให้แยกเป็นห้องส้วมสำหรับชาย – หญิง โดยมีป้ายหรือสัญลักษณ์ที่ชัดเจน

คำชี้แจง	-
เกณฑ์มาตรฐาน ข้อ 14	ประตู ที่จับเปิด – ปิด และที่ล็อคด้านใน สะอาด อยู่ในสภาพดี ใช้งานได้

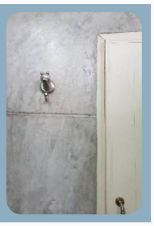

คำชี้แจง	ภายในห้องส้วมควรจัดให้มีตะขอสำหรับแขวนสิ่งของด้วย

เกณฑ์มาตรฐาน ข้อ 15	**พื้นห้องส้วมแห้ง**

คำชี้แจง	ในกรณีพื้นห้องส้วมไม่แห้ง แต่ถ้าพื้นไม่ลื่นและไม่มีน้ำขัง ถือว่าผ่านการประเมิน
เกณฑ์มาตรฐาน ข้อ 16	**แสงสว่างเพียงพอ สามารถมองเห็นได้ทั่วบริเวณ**

คำชี้แจง	แสงสว่างอย่างน้อย 100 ลักซ์ หรืออาจใช้วิธีง่าย ๆ คือ ในคนสายตาปกติสามารถมองเห็นลายมือที่อยู่ห่างจากตาประมาณ 1 ฟุต ได้ชัด แสดงว่าแสงสว่างเพียงพอ

สิ่งที่จำเป็นรองจากการมีส้วม คือ คนดูแลรับผิดชอบ มีระบบสำหรับการดูแลทำความสะอาดอย่างต่อเนื่อง การดูแลเอาใจใส่ บำรุงรักษาส้วมอยู่เสมอ จะทำให้ส้วมคงทนอยู่ได้นานกว่าส้วมที่ไม่ได้ดูแลบำรุงรักษา

แนวทางทำความสะอาดส้วมที่ถูกต้อง

การทำความสะอาด นอกจากทำให้ส้วมสะอาด น่าใช้ ยังเป็นการลดความเสี่ยงต่อการแพร่กระจายของเชื้อโรคต่อผู้ใช้บริการ องค์ประกอบในการดูแลทำความสะอาดส้วม ประกอบด้วย ผู้ทำความสะอาด วัสดุอุปกรณ์ น้ำยาทำความสะอาด ขั้นตอนการทำความสะอาด และการควบคุมกำกับ

1. ผู้ทำความสะอาด

ก่อนปฏิบัติงานผู้ทำความสะอาดหรือพนักงานทำความสะอาดต้องแต่งกายให้เหมาะสม โดยสวมชุดอุปกรณ์ป้องกันอันตรายส่วนบุคคลขณะปฏิบัติงาน เพื่อป้องกันเชื้อโรคและอันตรายจากสารเคมี ได้แก่ ถุงมือยางหนา ผ้ายางกันเปื้อน ผ้าปิดปากปิดจมูก รองเท้าพื้นยางหุ้มแข้ง กรณีทำความสะอาดพื้นที่ทั่วไป เช่น เช็ดกระจก เช็ดเคาน์เตอร์ ก๊อกน้ำ อาจสวมรองเท้าผ้าใบหรือรองเท้าหุ้มส้น

หลังปฏิบัติงานเสร็จสิ้น ถอดอุปกรณ์ป้องกันอันตรายส่วนบุคคลออก ควรล้างมือด้วยสบู่และน้ำทันที

2. วัสดุอุปกรณ์ในการทำความสะอาด

1) ไม้กวาดด้ามยาว
2) ไม้ถูพื้น
3) ถังน้ำ
4) ผ้าเช็ดทำความสะอาด อย่างน้อย 3 ผืนให้มีสีต่างกัน สำหรับเช็ดถูอ่างล้างมือ อุปกรณ์ที่ต้องสัมผัส และโถส้วม
5) แปรงหรือเครื่องขัดถูพื้น
6) แผ่นใยขัดหรือฟองน้ำ

3. น้ำยาทำความสะอาดและน้ำยาฆ่าเชื้อ

ในการใช้งานควรแยกใส่ภาชนะและติดป้ายแสดงประเภทน้ำยาให้ชัดเจน

3.1 น้ำยาทำความสะอาด เช่น น้ำยาซักฟอก น้ำยาเช็ดกระจก น้ำยาล้างห้องน้ำ น้ำยาทำความสะอาดพื้น เป็นต้น

3.2 น้ำยาฆ่าเชื้อ ในการทำความสะอาด นอกจากการเช็ดถู ล้างทำความสะอาดแล้ว อาจต้องมีการฆ่าเชื้อ โดยใช้น้ำยาฆ่าเชื้อ เช่น

- น้ำยาฟอกขาว ซึ่งมีส่วนผสมของโซเดียมไฮโปคลอไรท์ เช่น ไฮเตอร์ (ขวดสีฟ้า สีชมพู) ไฮยีนขวดสีขาว ฯลฯ ซึ่งมีโซเดียมไฮโปคลอไรท์เป็นองค์ประกอบประมาณ 5-6% ผสมน้ำในอัตราส่วน 1 ต่อ 100 หรือใช้ไฮเตอร์ 2 ฝา (20 มล.) ต่อน้ำ 2 ลิตร หรือใช้ปริมาณตามฉลากที่แนะนำ
- แอลกอฮอล์ 70% ใช้สำหรับพื้นผิวที่ไม่เหมาะสมกับการใช้น้ำยาฟอกขาว เช่น โลหะ

การเลือกใช้น้ำยาทำความสะอาดควรเลือกผลิตภัณฑ์ที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม สามารถลดการสะสมและตกค้างของสารเคมีสู่สิ่งแวดล้อม และป้องกันผลกระทบที่จะเกิดขึ้นกับจุลินทรีย์ในระบบเก็บกักและระบบบำบัดสิ่งปฏิกูลของส้วม ซึ่งควรพิจารณาเลือกใช้ผลิตภัณฑ์ที่ได้รับการรับรองเครื่องหมายฉลากเขียว

4. ขั้นตอนการทำความสะอาดส้วม

1. ก่อนลงมือทำความสะอาดต้องวางป้ายเตือนเพื่องดใช้บริการขณะทำความสะอาด

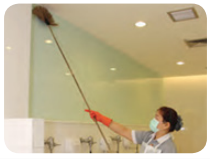

2. สำรวจดูหยากไย่ทุกวัน ถ้าพบให้ทำความสะอาดทันที

3. กวาดพื้นให้สะอาด

4. เก็บขยะโดยผูกปากถุงให้แน่นแล้วนำไปกำจัดให้ถูกต้องทุกวัน โดยล้างและทำความสะอาดถังขยะให้สะอาดอยู่เสมอ อย่างน้อยสัปดาห์ละครั้ง

5. ทำความสะอาดด้วยน้ำยาทำความสะอาดและเช็ดให้แห้ง และอาจฆ่าเชื้อด้วยน้ำยาฆ่าเชื้อร่วมด้วยในบริเวณที่มีการสัมผัสร่วมกัน

- ผนัง ฉากกั้น ประตูด้านในและด้านนอก อย่างน้อยสัปดาห์ละ 1 ครั้ง
- ที่จับประตู ลูกบิดหรือกลอนประตู หรือจุดสัมผัสร่วมกัน อย่างน้อยวันละ 2 ครั้ง

6. ทำความสะอาดกระจกส่องหน้า อย่างน้อยวันละ 1 ครั้ง

7. ทำความสะอาดอ่างล้างมือ ก๊อกน้ำ ขอบอ่าง ใต้อ่าง ด้วยน้ำยาทำความสะอาด แล้วล้างออกด้วยน้ำสะอาดและเช็ดให้แห้งอย่างน้อยวันละ 1 ครั้ง และฆ่าเชื้อด้วยน้ำยาฆ่าเชื้อร่วมด้วยในบริเวณที่มีการสัมผัสร่วมกัน

8. ทำความสะอาดด้วยน้ำยาทำความสะอาดและเช็ดให้แห้ง และอาจฆ่าเชื้อด้วยน้ำยาฆ่าเชื้อ

- ที่กดน้ำ
- ที่รองนั่งโถส้วม
- โถส้วม โถปัสสาวะทั้งด้านในและด้านนอก อย่างน้อยวันละ 1 ครั้ง

9. ทำความสะอาดพื้นห้องส้วมทุกวัน อย่างน้อยวันละ 2 ครั้ง หรืออาจเพิ่มความถี่มากขึ้นหากพบว่ามีผู้ใช้บริการจำนวนมาก (ระหว่างการทำความสะอาดควรระมัดระวังมิให้อุปกรณ์ถูพื้นกระแทกกับสุขภัณฑ์ เพื่อป้องกันความเสียหายที่อาจเกิดขึ้น)

10. บันทึกการทำความสะอาดห้องส้วมในบริเวณต่างๆ ลงในแบบตรวจติดตามการทำความสะอาดห้องส้วม

11. อุปกรณ์ที่ต้องมีการทำความสะอาดเป็นครั้งคราว

- ถอดล้างทำความสะอาดอุปกรณ์ดักกลิ่นของอ่างล้างมือ โถปัสสาวะชาย และท่อระบายน้ำทิ้ง
- กรณีมีพัดลมดูดอากาศต้องทำความสะอาดใบพัดดูดอากาศ

12. หากพบอุปกรณ์หรือสุขภัณฑ์ชำรุด ให้ติดป้ายเตือน และแจ้งผู้รับผิดชอบเพื่อซ่อมแซมทันที

13. เมื่อทำความสะอาดเสร็จแล้ว ให้เก็บอุปกรณ์ทำความสะอาดต่างๆ ให้เรียบร้อย

จุดที่ต้องทำความสะอาดเป็นพิเศษ

จากการสำรวจความสะอาดของห้องส้วม พบว่ามีจุดที่มีการปนเปื้อนด้วยอุจจาระ จึงควรเน้นการทำความสะอาดเป็นพิเศษโดยใช้น้ำยาซักฟอกและเช็ดตามด้วยน้ำยาฆ่าเชื้อที่เตรียมไว้ หมั่นเช็ดทำความสะอาดด้วยน้ำยาฆ่าเชื้อภายในห้องส้วมบ่อย ๆ ในบริเวณต่าง ๆ ดังนี้

กลอนประตู/ลูกบิดประตู

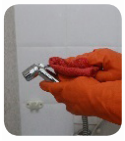

ที่จับสายฉีดชำระ

ที่กดโถส้วม โถปัสสาวะ

ที่รองนั่ง

ฝาปิดชักโครก

ก๊อกน้ำ

ตารางความถี่ในการทำความสะอาดส้วม

รายการ	กิจกรรม	ความถี่ (อย่างน้อย)
1) ถังขยะ	- ทำความสะอาดทั้งภายในและภายนอก	สัปดาห์ละ 1 ครั้ง
2) พื้น	- กวาดแล้วถูด้วยม็อบ - ขัดถูด้วยแปรงหรือเครื่องขัดถูพื้น	วันละ 2 ครั้ง สัปดาห์ละ 1 ครั้ง
3) โถส้วม/โถปัสสาวะ/ที่กดน้ำของโถส้วมและโถปัสสาวะ/ที่จับสายฉีดน้ำชำระ	- ขัดถูด้วยแปรงหรือแผ่นใยขัดทั้งภายในและภายนอกโถส้วม - เช็ดฐานรองนั่งส้วมด้วยน้ำยาฆ่าเชื้อ - เช็ดถูที่กดน้ำของโถส้วมและโถปัสสาวะ - เช็ดถูที่จับ หัวฉีดและสายฉีดน้ำชำระด้วยน้ำยาฆ่าเชื้อ	วันละ 1 ครั้ง วันละ 2 ครั้ง วันละ 2 ครั้ง วันละ 2 ครั้ง
4) ผนัง/ประตู/ที่จับประตู/กลอนประตู	- เช็ดทำความสะอาดผนัง/ประตู - เช็ดที่จับประตู/กลอนประตูด้วยน้ำยาฆ่าเชื้อ	สัปดาห์ละ 1 ครั้ง วันละ 2 ครั้ง
5) กระจก	- เช็ดถูให้ใสสะอาด	วันละ 1 ครั้ง
6) อ่างล้างมือ/ก๊อกน้ำ/เคาน์เตอร์	- เช็ดถูด้วยผ้าหรือแผ่นใยขัด	วันละ 2 ครั้ง
7) ที่ใส่สบู่	- ถอดล้างทำความสะอาดแล้วเติมสบู่เหลว	สัปดาห์ละ 2 ครั้ง
8) พัดลมดูดอากาศ	- เช็ดทำความสะอาดใบพัดและส่วนประกอบอื่นๆ	สัปดาห์ละ 1 ครั้ง

การควบคุม กำกับ การดูแลทำความสะอาด

ในการจัดให้มีผู้ปฏิบัติงานทำความสะอาดห้องส้วม ก่อนเริ่มปฏิบัติงานควรอบรมผู้ปฏิบัติงานทำความสะอาดในการใช้และดูแลรักษาเครื่องมือ การสวมอุปกรณ์ป้องกันอันตรายส่วนบุคคล ตลอดจนการใช้สารเคมี

ตัวอย่างตารางตรวจติดตามการทำความสะอาด

วัน/เดือน/ปี	บริเวณที่ทำความสะอาดแล้ว								ชื่อผู้ปฏิบัติงาน	ชื่อผู้ตรวจ		อุปกรณ์ชำรุดต้องแจ้งซ่อม	หมายเหตุ
	พื้น	โถส้วม	สายฉีดน้ำชำระ	โถปัสสาวะ	อ่างล้างมือ	สบู่ล้างมือ	กระดาษชำระ	ถังขยะ		เช้า	บ่าย		
../../....													
../../....													
../../....													

หมายเหตุ : ในช่องบริเวณที่ทำความสะอาดแล้ว อาจมีเพิ่มเติมมากกว่านี้ได้

การดูแลรักษาและการจัดเก็บอุปกรณ์ทำความสะอาด

1. ไม้กวาดด้ามยาว ให้เคาะสิ่งสกปรกออกและเก็บโดยวิธีแขวนหรือวางตั้งกับผนัง

2. ไม้ถูพื้น จุ่มผ้าลงในน้ำผสมผงซักฟอกหรือน้ำยาซักผ้า แล้วซักด้วยน้ำสะอาดอีกครั้ง นำไปผึ่งให้แห้ง เก็บโดยวิธีแขวนหรือวางตั้งกับผนัง

3. ถังน้ำ ล้างทำความสะอาดโดยใช้น้ำยาทำความสะอาดหรือน้ำยาฆ่าเชื้อ

4. ผ้าเช็ดทำความสะอาด ซักผ้าด้วยน้ำผสมผงซักฟอกหรือน้ำยาซักผ้า แล้วซักด้วยน้ำสะอาดอีกครั้ง นำไปผึ่งให้แห้ง แล้วพับเก็บไว้ที่ชั้นวาง

5. แปรงขัดพื้น ล้างทำความสะอาดและผึ่งให้แห้ง แล้วเก็บไว้ที่ชั้นวาง

6. แผ่นใยขัดหรือฟองน้ำ ซักทำความสะอาดและผึ่งให้แห้ง แล้วเก็บไว้ที่ชั้นวาง และควรเปลี่ยนแผ่นใยขัดและฟองน้ำบ่อยๆ ไม่ควรใช้นานเกินไป

พฤติกรรมการใช้ส้วมอย่างถูกต้อง

ผู้ให้บริการ

พัฒนาส้วมได้มาตรฐาน สะอาด เพียงพอ ปลอดภัย

- ลดความเสี่ยงจากการแพร่กระจายเชื้อโรค
- เน้นและเพิ่มความถี่ทำความสะอาดจุดสัมผัสร่วม
- ส่งเสริมให้มีส้วมระบบไร้สัมผัส

ผู้ใช้บริการ

5 วิถีใหม่ (New Normal) ใช้ส้วมอย่างถูกต้อง

ปิดฝาโถส้วมก่อนกดชักโครก
(ป้องกันการฟุ้งกระจายของเชื้อโรค)

เว้นระยะห่างในขณะรอใช้ส้วม 1 – 2 เมตร

ไม่เหยียบบนโถส้วมแบบนั่งราบ
(เช็ดหรือฆ่าเชื้อก่อนนั่ง)

ไม่ทิ้งวัสดุอื่นใดลงในโถส้วม
(นอกจากกระดาษชำระทิ้งลงในโถส้วม)

ล้างมือด้วยสบู่และน้ำทุกครั้งหลังใช้ส้วม
(ล้างมือ 7 ขั้นตอน นาน 20 วินาที)

แนวทางการกำจัดสิ่งปฏิกูล

เมื่อมีการใช้งานห้องส้วมไปในระยะเวลาหนึ่ง จะเกิดการสะสมของกากตะกอนในถังเก็บกักหรือที่เรียกว่าส้วมเต็ม หรือเมื่อครบกำหนดเวลาที่ต้องมีการสูบกากตะกอนตามประกาศกระทรวงสาธารณสุขฯ กำหนด จึงต้องมีการนำกากตะกอนไปกำจัด โดยหน่วยงานที่มีหน้าที่ในการจัดการสิ่งปฏิกูล ได้แก่ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (เทศบาล องค์การบริหารส่วนตำบล) ซึ่งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสามารถดำเนินการจัดการสิ่งปฏิกูลในเขตท้องถิ่นตนได้ใน 4 รูปแบบคือ

(1) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในแต่ละท้องถิ่นดำเนินการเอง

(2) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นร่วมกับหน่วยงานของรัฐหรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอื่น

(3) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมอบให้บุคคลใดดำเนินการแทนภายใต้การควบคุมดูแลขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

(4) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอาจอนุญาตให้บุคคลใดเป็นผู้ดำเนินกิจการรับทำการเก็บ ขน หรือกำจัดสิ่งปฏิกูล โดยทำเป็นธุรกิจหรือโดยได้รับประโยชน์ตอบแทนด้วยการคิดค่าบริการก็ได้

การเลือกใช้บริการสูบสิ่งปฏิกูล สามารถเลือกใช้บริการจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่ให้บริการ หรือจากผู้ประกอบการเอกชนที่ได้รับอนุญาตจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ทั้งนี้ในการใช้บริการแต่ละครั้ง หากเป็นการใช้บริการจากผู้ประกอบการเอกชน ต้องสอบถามให้แน่ใจว่าเป็นผู้ที่ได้รับอนุญาตจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการให้บริการสูบสิ่งปฏิกูลจริงๆ ไม่ใช่ผู้ประกอบการเถื่อน เพราะจะเสี่ยงต่อการที่สิ่งปฏิกูลจะถูกนำไปปล่อยทิ้งโดยไม่ได้รับการบำบัดอย่างถูกต้อง

ส่วนที่ 3
ระบบการประเมินส้วมสาธารณะในวัด

สามารถเข้าใช้งานระบบผ่านทาง

http://healthtemple.anamai.moph.go.th

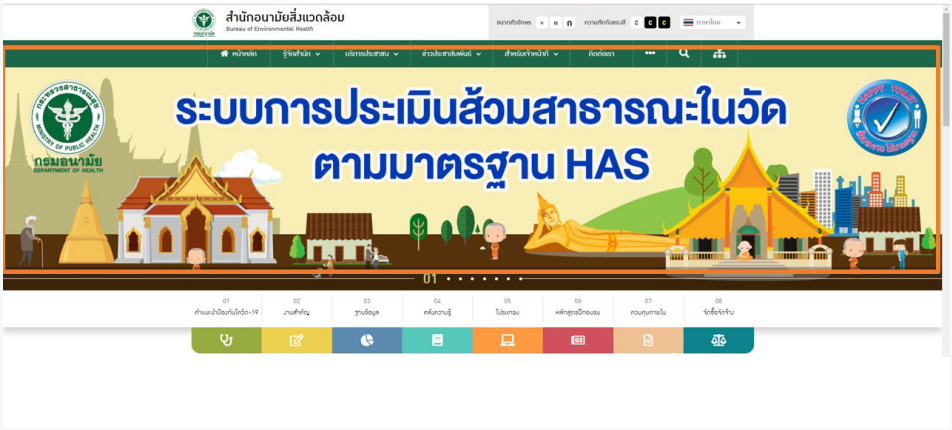

ขั้นตอนการลงทะเบียน

=> หน้าจอหลัก แล้วเลือกไปที่ปุ่มลงทะเบียนประเมิน HAS เพื่อเข้าสู่ระบบการใช้งาน

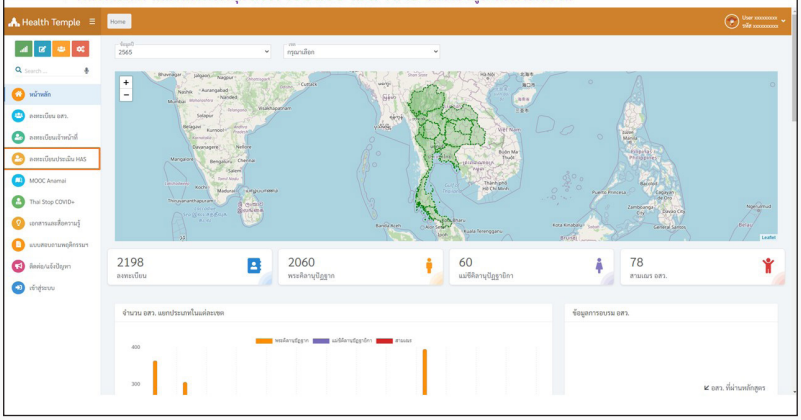

=> หลังจากกดลงทะเบียนแล้วจะเจอแบบฟอร์ม ให้กรอกข้อมูลให้ครบถ้วนตามฟอร์มที่กำหนด แล้วกดบันทึกข้อมูลหลังกรอกเสร็จ

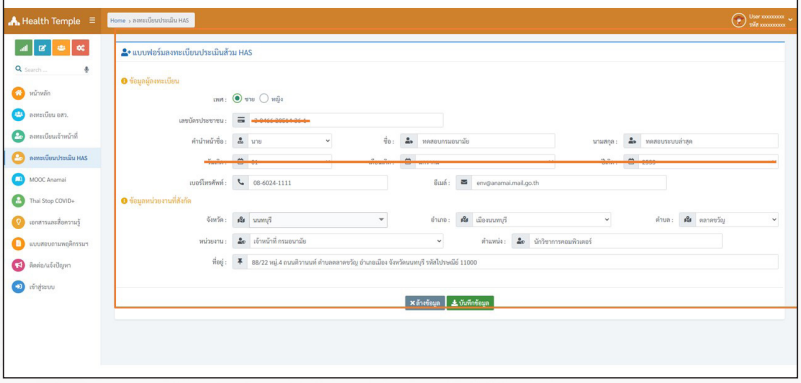

=> สมัครสำเร็จจะขึ้นหน้าจอแบบนี้ แล้วจดรหัสผู้ใช้งาน และรหัสผ่านเอาไว้ สำหรับ Log in เข้าสู่ระบบ

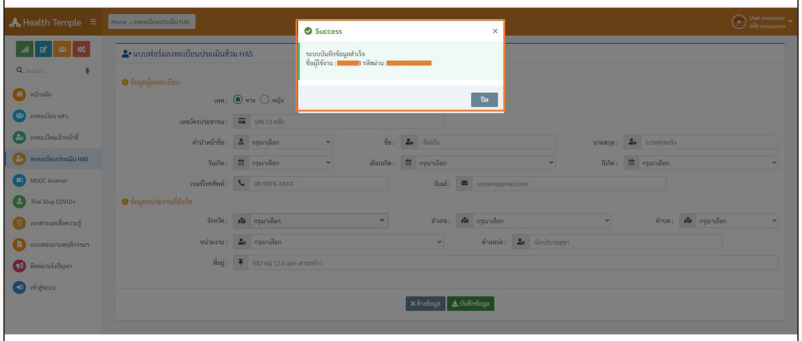

ขั้นตอนการทำแบบประเมิน

=> เข้าสู่ระบบโดยให้กรอก ไอดี และรหัสผ่านที่ได้ แล้วกด Sign In เพื่อเข้าสู่ระบบประเมินส้วม HAS

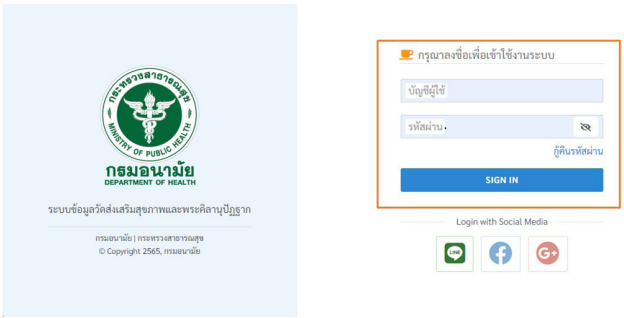

=> เมื่อเข้าสู่ระบบมาแล้ว ให้เลือกเมนู**ทำแบบประเมินส้วม HAS**

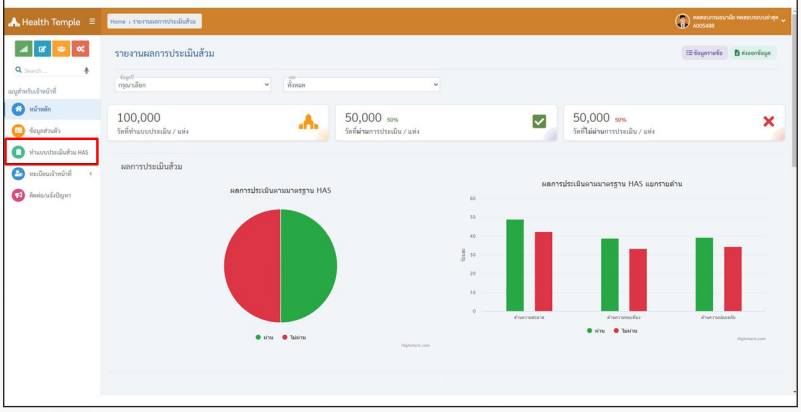

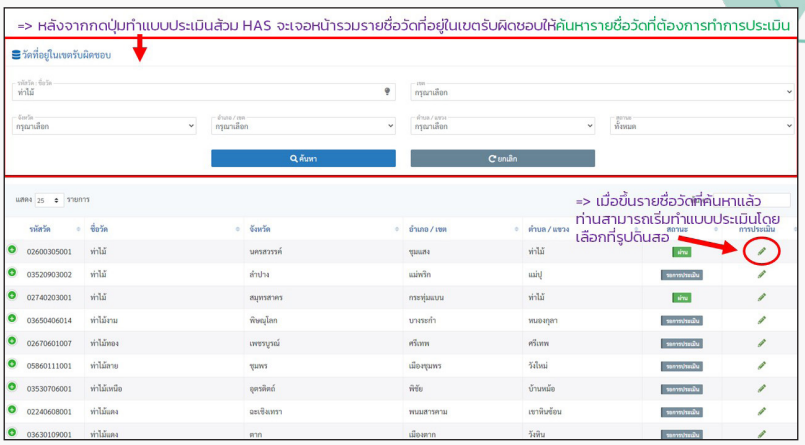
=> หลังจากกดปุ่มทำแบบประเมินส้วม HAS จะเจอหน้ารวมรายชื่อวัดที่อยู่ในเขตรับผิดชอบให้ค้นหารายชื่อวัดที่ต้องการทำการประเมิน
วัดที่อยู่ในเขตรับผิดชอบ
ค้นหา
ยกเลิก
=> เมื่อขึ้นรายชื่อวัดที่ค้นหาแล้ว ท่านสามารถเริ่มทำแบบประเมินโดยเลือกที่รูปดินสอ
รหัสวัด
ชื่อวัด
จังหวัด
อำเภอ / เขต
ตำบล / แขวง
สถานะ
การประเมิน
02600305001 ท่าไม้ นครสวรรค์ ชุมแสง ท่าไม้ เสร็จ
03520903002 ท่าไม้ ลำปาง แม่พริก แม่ปุ ยังการประเมิน
02740203001 ท่าไม้ สมุทรสาคร กระทุ่มแบน ท่าไม้ เสร็จ
03650406014 ท่าไม้งาม พิษณุโลก บางระกำ หนองกุลา ยังการประเมิน
02670601007 ท่าไม้ทอง เพชรบูรณ์ ศรีเทพ ศรีเทพ ยังการประเมิน
05860111001 ท่าไม้ตาย ชุมพร เมืองชุมพร วังใหม่ ยังการประเมิน
03530706001 ท่าไม้เหนือ อุดรดิตถ์ พิชัย บ้านเหนือ ยังการประเมิน
02240608001 ท่าไม้แดง ฉะเชิงเทรา พนมสารคาม เขาหินซ้อน ยังการประเมิน
03630109001 ท่าไม้แดง สตูล เมืองสตูล วังหิน ยังการประเมิน

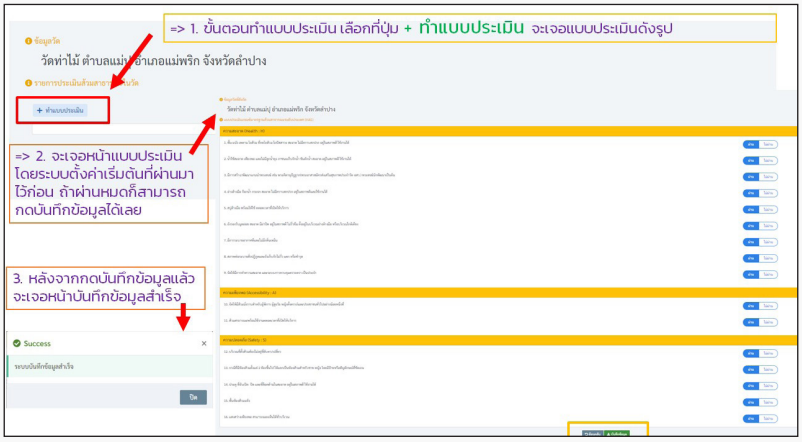
=> 1. ขั้นตอนทำแบบประเมิน เลือกที่ปุ่ม + ทำแบบประเมิน จะเจอแบบประเมินดังรูป
วัดท่าไม้ ตำบลแม่ปุ อำเภอแม่พริก จังหวัดลำปาง
+ ทำแบบประเมิน
=> 2. จะเจอหน้าแบบประเมิน โดยระบบตั้งค่าเริ่มต้นที่ผ่านมาไว้ก่อน ถ้าผ่านหมดก็สามารถกดบันทึกข้อมูลได้เลย
3. หลังจากกดบันทึกข้อมูลแล้ว จะเจอหน้าบันทึกข้อมูลสำเร็จ
Success
ระบบบันทึกข้อมูลสำเร็จ
ปิด

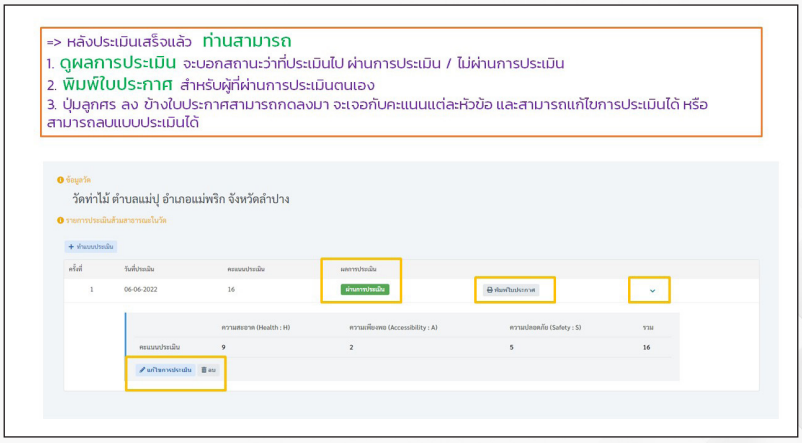
=> หลังประเมินเสร็จแล้ว ท่านสามารถ
1. ดูผลการประเมิน จะบอกสถานะว่าที่ประเมินไป ผ่านการประเมิน / ไม่ผ่านการประเมิน
2. พิมพ์ใบประกาศ สำหรับผู้ที่ผ่านการประเมินตนเอง
3. ปุ่มลูกศร ลง ข้างใบประกาศสามารถกดลงมา จะเจอกับคะแนนแต่ละหัวข้อ และสามารถแก้ไขการประเมินได้ หรือสามารถลบแบบประเมินได้
วัดท่าไม้ ตำบลแม่ปุ อำเภอแม่พริก จังหวัดลำปาง
+ ทำแบบประเมิน
ครั้งที่
วันที่ประเมิน
คะแนนประเมิน
ผลการประเมิน
1
06-06-2022
16
ผ่านการประเมิน
พิมพ์ใบประกาศ
ความสะอาด (Health : H)
ความเพียงพอ (Accessibility : A)
ความปลอดภัย (Safety : S)
รวม
คะแนนประเมิน
9
2
5
16
แก้ไขการประเมิน
ลบ

ตัวอย่างใบประกาศที่ระบบออกให้

สามารถกดคลิกขวา แล้วกดบันทึกรูปภาพ เป็นระบบการดาวน์โหลดเข้าสู่คอมพิวเตอร์นำไป Print เก็บไว้ได้

สามารถดูผลการประเมินได้ทาง Dashboard ที่หน้าหลัก

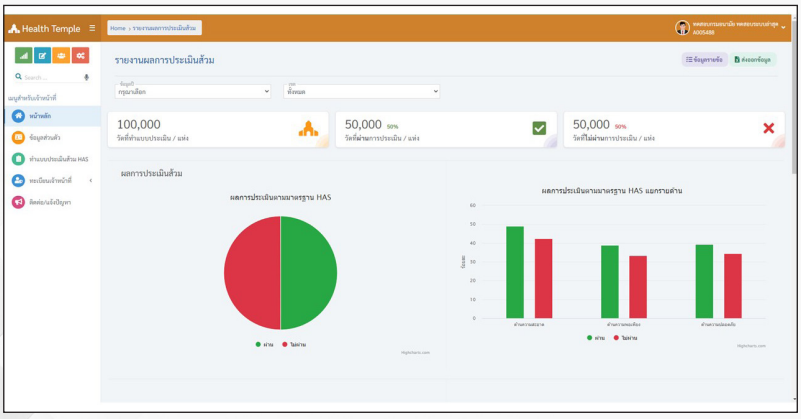

ส่วนที่ 4
วัดที่มีการจัดการส้วมสาธารณะดีเด่น

เพื่อให้การพัฒนาส้วมสาธารณะในวัดเป็นไปอย่างมีคุณภาพ และสามารถเป็นต้นแบบที่ดีในการนำไปขยายผลการพัฒนาสู่วัดอื่น ๆ ภายในพื้นที่ระดับต่าง ๆ กระทรวงสาธารณสุขจึงกำหนดให้มีการคัดเลือกวัดที่มีการจัดการส้วมสาธารณะดีเด่น อย่างน้อยอำเภอละ 1 แห่ง โดย**เกณฑ์การประเมินวัดที่มีการจัดการส้วมสาธารณะดีเด่น** มี 3 ข้อ ดังนี้

1. วัดมีห้องส้วมผ่านการประเมินรับรองตามมาตรฐาน HAS และได้รับการรับรองโดยเจ้าหน้าที่ตรวจประเมิน
2. วัดมีนักบริบาลสุขา ซึ่งเป็นผู้มีความรู้การจัดการส้วมสาธารณะ เช่น มาตรฐานส้วมสาธารณะ วิธีการทำความสะอาดส้วมที่ถูกต้อง จุดเสี่ยงที่ควรทำความสะอาดบ่อย เป็นต้น
3. วัดสามารถเป็นแบบอย่างที่ดีในการพัฒนาส้วมสาธารณะในวัดแก่ภาคีเครือข่ายวัดอื่นๆ ในพื้นที่ได้

วัดที่มีการจัดการส้วมสาธารณะดีเด่น จะได้รับใบประกาศเกียรติคุณ ซึ่งลงนามโดย นายธนิตพล ไชยนันทน์ ที่ปรึกษารัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงสาธารณสุข

ตัวอย่างใบประกาศเกียรติคุณวัดที่มีการจัดการส้วมสาธารณะดีเด่น

กระทรวงสาธารณสุข

ขอมอบประกาศเกียรติคุณฉบับนี้ให้ไว้เพื่อแสดงว่า

ได้รับการรับรองเป็น วัดที่มีการจัดการส้วมสาธารณะดีเด่น
ซึ่งเป็นการพัฒนางานส้วมสาธารณะไทยเพื่อส่งเสริมสุขภาพอนามัยที่ดีของประชาชน
และป้องกันการแพร่กระจายของเชื้อโรค ประจำปีงบประมาณ ๒๕๖๕

ให้ไว้ ณ วันที่ ๓๐ กันยายน ๒๕๖๕

(นายธนิตพล ไชยนันทน์)
ที่ปรึกษารัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงสาธารณสุข

แบบรายงานวัดที่มีการจัดการส้วมสาธารณะดีเด่น

แบบรายงานวัดที่มีการจัดการส้วมสาธารณะดีเด่น เขตสุขภาพที่.....					
ลำดับที่	ชื่อวัด	ที่อยู่	ชื่อนักบริบาลสุขาประจำวัด		หลักฐาน 1 Page
			ชื่อ- สกุล	ตำแหน่ง	
1	วัดบางไผ่ พระอารามหลวง	หมู่ที่ 3 ตำบลบางรักพัฒนา อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี 11000	นางอารีย์ จิตเมตตา	อสม.	/

องค์ประกอบของ 1 Page วัดที่มีการจัดการส้วมสาธารณะดีเด่น

- ชื่อเจ้าหน้าที่ตรวจประเมินและตำแหน่ง
- ชื่อนักบริบาลสุขาประจำวัดและตำแหน่งหรืออาชีพ
- ภาพถ่าย ได้แก่ อาคารส้วม ห้องส้วม สุขภัณฑ์ อ่างล้างมือ สบู่ล้างมือ ถังขยะ ฯลฯ
- รายละเอียดจำนวนห้องส้วม จำนวนโถปัสสาวะ จำนวนอ่างล้างมือ

ตัวอย่าง 1 Page วัดที่มีการจัดการส้วมสาธารณะดีเด่น

วัดที่มีการจัดการส้วมสาธารณะดีเด่น
วัดพุทธปัญญา
ที่อยู่ 85 ซอยงามวงศ์วาน 6 ตำบลบางเขน อำเภอเมืองนนทบุรี จังหวัดนนทบุรี 11000

1. **ชื่อเจ้าหน้าที่ตรวจประเมินและตำแหน่ง**
   นางสาวมลฤดี ตรีวัย ตำแหน่ง นักวิชาการสาธารณสุขชำนาญการ
2. **ชื่อนักบริบาลสุขาประจำวัดและตำแหน่งหรืออาชีพ**
   นางสาวปิยาภัสร์ ชูแก้วงาม ตำแหน่ง นักวิชาการสาธารณสุขปฏิบัติการ
3. **ภาพถ่าย ได้แก่ อาคารส้วม ห้องส้วม สุขภัณฑ์ อ่างล้างมือ สบู่ล้างมือ ถังขยะ ฯลฯ**
4. **รายละเอียดจำนวนห้องส้วม จำนวนโถปัสสาวะ จำนวนอ่างล้างมือ**
   มีจำนวนห้องส้วมรวม 11 ห้อง แยกเป็นห้องส้วมชาย 5 ห้อง ห้องส้วมหญิง 5 ห้อง ห้องส้วมผู้พิการ 1 ห้อง
   มีจำนวนโถปัสสาวะ ไม่มี
   มีจำนวนอ่างล้างมือ 4 อ่างล้างมือ

บรรณานุกรม

สำนักอนามัยสิ่งแวดล้อม. *เกณฑ์มาตรฐานส้วมสาธารณะระดับประเทศ HAS* พิมพ์ครั้งที่ 9 กรุงเทพฯ. บริษัท สามเจริญพาณิชย์ (กรุงเทพ) จำกัด; 2556

สำนักอนามัยสิ่งแวดล้อม.*การจัดการส้วมสาธารณะ ลดความเสี่ยงสุขภาพ* กรุงเทพฯ. บริษัท สามเจริญพาณิชย์ (กรุงเทพ) จำกัด; 2563

สำนักอนามัยสิ่งแวดล้อม. *คู่มือการจัดการสิ่งปฏิกูล (แบบครบวงจร)* กรุงเทพฯ. โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ; 2558

สำนักอนามัยสิ่งแวดล้อม.*ทำอย่างไรให้ส้วมสะอาด ปลอดภัย น่าใช้บริการ สำหรับผู้ทำความสะอาด* กรุงเทพฯ. บริษัท สามเจริญพาณิชย์ (กรุงเทพ) จำกัด; 2564

สำนักข่าว Hfocus ม.ป.ป. *เจาะลึกระบบสุขภาพ.*ค้นวันที่ 16 กรกฎาคม 2565 จาก https://www.hfocus.org/content/2018/04/15709

บ้านและสวน ม.ป.ป. *ระบบเก็บกักและบำบัด*. ค้นวันที่ 16 กรกฎาคม 2565 จาก https://www.baanlaesuan.com/63179/maintenance/flush-water

Dpceramic ม.ป.ป *ส้วมนั่งยองและส้วมนั่งราบ.* ค้นวันที่ 16 กรกฎาคม 2565 จากhttps://www.dpceramic.com/

ที่ปรึกษา

นายแพทย์สุวรรณชัย	วัฒนายิ่งเจริญชัย	อธิบดีกรมอนามัย
นายแพทย์อรรถพล	แก้วสัมฤทธิ์	รองอธิบดีกรมอนามัย
นางนภพรรณ	นันทพงษ์	ผู้อำนวยการสำนักอนามัยสิ่งแวดล้อม
นายประโชติ	กราบกราน	หัวหน้ากลุ่มพัฒนาการสุขาภิบาล

ผู้จัดทำ

นางสาววิภา	รุจิจนากุล	นักวิชาการสาธารณสุขชำนาญการ
นางสาวสัจมาน	ตรันเจริญ	นักวิชาการสาธารณสุขชำนาญการ
นางสาวมลฤดี	ตรีวัย	นักวิชาการสาธารณสุขชำนาญการ
นางสาวปิยาภัสร์	ชูแก้วงาม	นักวิชาการสาธารณสุขปฏิบัติการ